

॥ तैत्तिरीय आरण्यकम् ॥

॥ दशमः प्रश्नः — महानारायणोपनिषत् ॥

ॐ स॒ह ना॑ववतु। स॒ह नौ॑ भुनक्तु। स॒ह वी॒र्यं॑ करवावहे।
ते॒ज॒स्वि ना॒वधी॑तमस्तु॒ मा वि॑द्विषा॒वहे॑। ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒
शान्तिः॑॥

॥ अम्भस्य पारे ॥

अम्भ॑स्य पा॒रे भुव॑नस्य॒ मध्ये॒ नाक॑स्य पृ॒ष्ठे म॑ह॒तो म॒हीया॑न्।
शु॒क्रेण॒ ज्योती॑र॒षि स॑मनु॒प्रवि॑ष्टः प्र॒जाप॑तिश्चरति॒ गर्भे॑ अ॒न्तः॥
यस्मि॑न्नि॒दं सं च॒ विचै॑ति॒ सर्वं॒ यस्मि॑न्दे॒वा अधि॑ वि॒श्वे
निषे॑दुः। तदे॒व भू॑तं तदु॒ भव्य॑मा इ॒दं तद॑क्षरे॒ पर॒मे व्यो॑मन्॥
येना॑ऽऽवृ॒तं खं च॒ दिवं॑ म॒हीं च॒ येना॑ऽऽदि॒त्यस्त॑पति॒
तेज॑सा॒ भ्राज॑सा च। यम॒न्तः सं॑मु॒द्रे क॒वयो॑ वय॒न्ति यद॑क्षरे॒
पर॒मे प्र॒जाः॥ यतः॑ प्रसू॒ता ज॒गतः॑ प्रसू॒ती तो॒र्येन॑ जी॒वान्
व्यस॑स॒र्ज भू॒म्याम्। यदोष॑धीभिः पुरु॒षान्प॑शू॒श्च वि॒वेश
भू॒तानि॑ चराच॒राणि॑॥ अतः॑ परं॒ नान्य॑दणी॒यसं॑ हि॒ परा॑त्प॒रं
यन्म॑ह॒तो म॒हान्त॑म्। यदे॑कम॒व्यक्त॑मन॒न्तरू॑पं॒ विश्वं॑ पुरा॒णं

तमंसः परस्तात्॥१॥

तदेवर्तं तदु सत्यमाहुस्तदेव ब्रह्म परमं कवीनाम्। इष्टापूर्तं
बहुधा जातं जायमानं विश्वं बिभर्ति भुवनस्य नाभिः॥
तदेवाग्निस्तद्वायुस्तत्सूर्यस्तदु चन्द्रमाः। तदेव शुक्रममृतं
तद्ब्रह्म तदापः स प्रजापतिः॥ सर्वे निमेषा जज्ञिरे विद्युतः
पुरुषादधि। कला मुहूर्ताः काष्ठाश्चाहोरात्राश्च सर्वशः॥
अर्धमासा मासा ऋतवः संवत्सरश्च कल्पन्ताम्। स आपः
प्रदुधे उभे इमे अन्तरिक्षमथो सुवः॥ नैनमूर्ध्वं न तिर्यश्च
न मध्ये परिजग्रभत्। न तस्यैशे कश्चन तस्य नाम
महद्यशः॥२॥

न सन्दृशेति तिष्ठति रूपमस्य न चक्षुषा पश्यति कश्चनैनम्।
हृदा मनीषा मनसाऽभिकृप्तो य एनं विदुरमृतास्ते
भवन्ति॥ अद्भ्यः सम्भूतो हिरण्यगर्भ इत्यष्टौ॥ एष हि
देवः प्रदिशोऽनु सर्वाः पूर्वो हि जातः स उ गर्भे अन्तः।
स विजायमानः स जनिष्यमाणः प्रत्यङ्मुखोऽस्तिष्ठति
विश्वतोमुखः॥ विश्वतश्चक्षुरुत विश्वतोमुखो विश्वतोहस्त
उत विश्वतस्पात्। सं बाहुभ्यां नमति सं पतत्रैर्द्यावापृथिवी

ज॒नय॑न्दे॒व एकः॥ वे॒नस्त॑त्पश्य॒न्विश्वा॑ भुव॑नानि वि॒द्वान् यत्र॑
विश्वं॑ भव॒त्येक॑नीळम्। यस्मि॑न्निदं॒ सं च॑ विचैकं॒ स ओतः॑
प्रोत॑श्च वि॒भुः प्र॒जासु॑। प्र तद्वो॑चे अ॒मृतं॑ नु वि॒द्वान्गन्ध॒र्वो
नाम॑ निहि॑तं गुहा॑सु॥३॥

त्रीणि॑ प॒दा निहि॑ता गुहा॑सु यस्तद्वेदं सवि॒तुः पि॒ताऽस॑त्।
स नो॑ बन्धु॑र्जनि॒ता स वि॑धा॒ता धामा॑नि वेद॒ भुव॑नानि
विश्वा॑। यत्र॑ दे॒वा अ॒मृत॑मानशा॒नास्तृ॑तीये धामा॑न्यभ्यैर॑यन्त।
परि॒ द्यावा॑पृथि॒वी य॑न्ति स॒द्यः परि॑ लो॒कान् परि॑
दिशः॑ परि॒ सुवः॑। ऋ॒तस्य॑ तन्तुं॑ वित॑तं वि॒चृत्य॑
तद॑पश्य॒त्तद॑भवत् प्र॒जासु॑। प॒रीत्य॑ लो॒कान्प॒रीत्य॑ भू॒तानि॑
प॒रीत्य॑ सर्वाः॑ प्र॒दिशो॑ दिशंश्च। प्र॒जाप॑तिः प्रथम॒जा
ऋ॒तस्याऽऽत्म॑नाऽऽत्मान॑म॒भिसम्ब॑भूव। स॒द॑स॒स्पति॑मद्भु॑तं
प्रि॒यमिन्द्र॑स्य॒ काम्य॑म्। स॒नि मे॒धाम॑यासिषम्। उद्दी॑प्यस्व
जा॒तवे॑दोऽप॒घ्नन्नि॑र्ऋ॒तिं मम॑॥४॥

प॒शूँश्च॒ मह्य॑माव॑ह जी॒वनं॑ च॒ दिशो॑ दिश। मा नो॑
हि॒सी॒ज्जा॒तवे॑दो गाम॒श्वं पु॑रुषं॒ जग॑त्। अबि॑भ्रद॒ग्र आ॑ग॒हि
श्रि॒या मा॒ परि॑पातय।

॥ गायत्रीमन्त्राः ॥

पुरुषस्य विद्म सहस्राक्षस्य महादेवस्य धीमहि। तन्नो रुद्रः
प्रचोदयात्। तत्पुरुषाय विद्महे महादेवाय धीमहि। तन्नो
रुद्रः प्रचोदयात्। तत्पुरुषाय विद्महे वक्रतुण्डाय धीमहि।
तन्नो दन्तिः प्रचोदयात्। तत्पुरुषाय विद्महे चक्रतुण्डाय
धीमहि॥५॥

तन्नो नन्दिः प्रचोदयात्। तत्पुरुषाय विद्महे महासेनाय
धीमहि। तन्नः षण्मुखः प्रचोदयात्। तत्पुरुषाय विद्महे
सुवर्णपक्षाय धीमहि। तन्नो गरुडः प्रचोदयात्। वेदात्मनाय
विद्महे हिरण्यगर्भाय धीमहि। तन्नो ब्रह्म प्रचोदयात्।
नारायणाय विद्महे वासुदेवाय धीमहि। तन्नो विष्णुः
प्रचोदयात्। वज्रनखाय विद्महे तीक्ष्णदंष्ट्राय धीमहि॥६॥

तन्नो नारसिंहः प्रचोदयात्। भास्कराय विद्महे
महद्युतिकराय धीमहि। तन्नो आदित्यः प्रचोदयात्।
वैश्वानराय विद्महे लालीलाय धीमहि। तन्नो अग्निः
प्रचोदयात्। कात्यायनाय विद्महे कन्यकुमारि धीमहि। तन्नो
दुर्गिः प्रचोदयात्।

॥ दूर्वासूक्तम् ॥

स॒हस्र॒पर॑मा दे॒वी श॒तमू॑ला श॒ताङ्कु॑रा। सर्व॑ ह॒रतु॑ मे पा॒पं
दूर्वा दुः॑स्वप्न॒नाश॑नी। काण्डा॑त्काण्डात् प्र॒रोह॑न्ती॒ परु॑षः परु॒षः
परि॑ ॥ ७ ॥

ए॒वानो॑ दूर्वे॒ प्रत॑नु स॒हस्रे॑ण श॒तेन॑ च। या श॒तेन॑ प्र॒तनो॑षि
स॒हस्रे॑ण वि॒रोह॑सि। तस्या॑स्ते दे॒वीष्टके॑ वि॒धेम॑ ह॒विषा॑
व॒यम्। अश्व॑क्रान्ते र॒थक्रान्ते॑ वि॒ष्णुक्रान्ते॑ व॒सुन्ध॑रा। शिरसा॑
धा॒रयि॑ष्यामि र॒क्षस्व॑ मां पदे॒ पदे॑।

॥ मृत्तिकासूक्तम् ॥

भूमि॑र्धेनु॒र्धर॑णी लो॒कधा॑रिणी। उ॒द्धृता॑ऽसि व॒राहे॑ण कृ॒ष्णेन॑
श॒तबा॑हुना। मृ॒त्तिके॑ ह॒न मे॑ पा॒पं य॒न्मया॑ दु॒ष्कृतं॑ कृतम्।
मृ॒त्तिके॑ ब्रह्म॑दत्ताऽसि का॒श्यपे॑नाभि॒मन्त्रि॑ता। मृ॒त्तिके॑ देहि॑ मे
पु॒ष्टिं त्वयि॑ स॒र्वं प्र॒तिष्ठि॑तम् ॥ ८ ॥

मृ॒त्तिके॑ प्र॒तिष्ठि॑ते स॒र्वं त॒न्मे निर्णु॑द् मृ॒त्तिके॑। तया॑ ह॒तेन॑ पा॒पेन॑
ग॒च्छामि॑ प॒रमा॑ गतिम्।

॥ शत्रुजयमन्त्राः ॥

यत॑ इन्द्र॒ भया॑महे॒ ततो॑ नो॒ अभयं॑ कृधि। मघ॑वन्छुग्धि तव॒
 तन्न॑ ऊतये॒ विद्विषो॑ विमृ॒धो जहि॑। स्व॒स्ति॒दा वि॒शस्पति॑र्वृ॒त्रहा॑
 विमृ॒धो व॒शी। वृषेन्द्रः॑ पु॒र ए॒तु नः॑ स्व॒स्ति॒दा अ॑भयङ्क॒रः।
 स्व॒स्ति न॒ इन्द्रो॑ वृ॒द्धश्र॑वाः स्व॒स्ति नः॑ पू॒षा वि॒श्ववे॑दाः।
 स्व॒स्ति न॒स्ताक्ष्यो॑ अरि॒ष्टनेमिः॑ स्व॒स्ति नो॒ बृह॑स्पति॒र्दधा॑तु।
 आपा॑न्तमन्युस्तृपल॑प्रभर्मा॒ धुनिः॑ शिमी॒वाञ्छ॑रुमा॒ ऋजी॑षी।
 सोमो॒ विश्वा॑न्यत॒सावना॑नि॒ नार्वा॑गिन्द्रं॒ प्रति॑माना॒निदे॑भुः॥ ९ ॥
 ब्रह्म॑जज्ञानं प्रथ॒मं पु॒रस्ता॑द्वि॒सीम॑तः॒ सुरु॑चो॒ वेन॑ आ॒वः।
 स॒बुध्रि॑या॒ उप॒मा अ॑स्य वि॒ष्टाः स॒तश्च॒ योनि॑मस॒तश्च॒ विवः॑।
 स्यो॒ना पृ॑थिवि॒ भवा॑ऽनृक्ष॒रा नि॒वेश॑नी। यच्छा॑नः शर्म स॒प्रथाः॑।
 ग॒न्धद्वा॑रां दु॒राध॒रूपां॑ नि॒त्यपु॑ष्टां करी॒षिणी॑म्। ई॒श्वरी॑
 सर्व॑भूता॒नां तामि॑होप॒ह्वये॒ श्रिय॑म्। श्री॒र्मे भ॑जतु। अलक्ष्मी॒र्मे
 न॒श्यतु॑। विष्णु॑मुखा॒ वै दे॒वाश्छ॑न्दो॒भिरि॑माँल्लो॒कान॑नप॒-
 ज॒य्यम॒भ्यज॑यन्। म॒हाः इन्द्रो॒ वज्र॑बाहुः॒ षोड॑शी शर्म
 यच्छ॑तु॥ १० ॥

स्व॒स्ति नो॑ म॒घवा॑ करोतु॒ हन्तु॑ पा॒प्मानं॒ योऽस्मा॑न्

द्वेष्टि। सोमान्॑ स्व॒रणं कृणु॑हि ब्र॒ह्मण॑स्पते। क॒क्षीव॑न्तं
 य औ॒शिज॑म्। शरी॑रं यज्ञ॒शम॑लं कु॒सीदं॑ तस्मि॑न्त्सीदतु
 योऽस्मान् द्वेष्टि। च॒रणं प॒वित्रं॑ वि॒त॑तं पु॒राणं॑ येन॑ पू॒तस्तर॑ति
 दुष्कृ॑तानि। तेन॑ प॒वित्रेण॑ शु॒द्धेन॑ पू॒ता अ॒ति पा॒प्मान॑मरा॒तिं
 तरे॑म। स॒जोषा॑ इन्द्र॒ सग॑णो म॒रुद्भिः॑ सोमं॑ पिब वृ॒त्रह॑ञ्छूर
 वि॒द्वान्। ज॒हि शत्रूँ॑ रप॒ मृधो॑ नुद॒स्वाथा॑भयं कृणुहि
 वि॒श्वतो॑ नः। सु॒मित्रा॑ न॒ आप॒ ओष॑धयः सन्तु दु॒र्मित्रा॑स्तस्मै
 भूया॑सुर्योऽस्मान् द्वेष्टि॒ यं च॑ व॒यं द्वि॒ष्मः। आपो॑ हि ष्ठा म॒यो
 भुव॑स्ता न॒ ऊ॒र्जे द॑धातन॥११॥

म॒हेर॑णा॒य च॑क्ष॒से। यो वः॑ शि॒वत॑मो॒ रस॑स्तस्य॑ भाजयते॒ह
 नः। उ॒श॒तीरि॑व मा॒तरः॑। तस्मा॒ अरं॑ ग॒माम॑ वो॒ यस्य॑ क्षया॒य
 जिन्व॑था। आपो॑ ज॒नय॑था च नः।

॥ अघमर्षणसूक्तम् ॥

हि॒र॒ण्यशृ॑ङ्गं वरु॑णं प्रप॑द्ये ती॒र्थं मे॑ देहि॒ याचि॑तः। य॒न्मया॑
 भु॒क्तम॑साधू॒नां पा॒पेभ्य॑श्च प्र॒तिग्र॑हः। यन्मे॑ मन॑सा वा॒चा क॑र्म॒णा
 वा दु॑ष्कृतं कृतम्। तन्न॒ इन्द्रो॑ वरु॑णो बृ॒हस्प॑तिः सवि॒ता
 च पुन॑न्तु पुनः॑ पुनः॑। नमो॑ऽग्नये॑ऽप्सुम॑ते नम॒ इन्द्रा॑य नमो॑

वरुणाय नमो वारुण्यै नमोऽद्भ्यः॥१२॥

यद्पां क्रूरं यदमेध्यं यदशान्तं तदपगच्छतात्।
अत्याशनादतीपानाद्यच्च उग्रात् प्रतिग्रहात्। तन्नो वरुणो
राजा पाणिना ह्यवमर्शतु। सोऽहमपापो विरजो निर्मुक्तो
मुक्तकिल्बिषः। नाकस्य पृष्ठमारुह्य गच्छेद्ब्रह्मसलोकताम्।
यश्चाप्सु वरुणः स पुनात्वधमर्षणः। इमं मे गङ्गे यमुने
सरस्वति शुतुद्रि स्तोमं सचता परुष्ण्या। असिक्रिया
मरुद्वृधे वितस्तयाऽऽर्जीकीये शृणुह्या सुषोमया। ऋतं च
सत्यं चाभीद्धात्तपसोऽध्यजायत। ततो रात्रिरजायत ततः
समुद्रो अर्णवः॥१३॥

समुद्रादर्णवादधि संवत्सरो अजायत। अहोरात्राणि
विदधद्विश्वस्य मिषतो वशी। सूर्याचन्द्रमसौ धाता
यथापूर्वमकल्पयत्। दिवं च पृथिवीं चान्तरिक्षमथो
सुवः। यत्पृथिव्या रजः स्वमान्तरिक्षे विरोदसी।
इमांस्तदापो वरुणः पुनात्वधमर्षणः। पुनन्तु वसवः
पुनातु वरुणः पुनात्वधमर्षणः। एष भूतस्य मध्ये भुवनस्य
गोप्ता। एष पुण्यकृतां लोकानेष मृत्योर्हिरण्मयम्।

द्यावापृथिव्योर्हिरण्मयꣳ सꣳश्रितꣳ सुवः॥१४॥

स नः सुवः सꣳशिशधि। आर्द्रं ज्वलति ज्योतिरहमस्मि।
ज्योतिर्ज्वलति ब्रह्माहमस्मि। योऽहमस्मि ब्रह्माहमस्मि।
अहमस्मि ब्रह्माहमस्मि। अहमेवाहं मां जुहोमि
स्वाहा। अकार्यकार्यवकीर्णी स्तेनो भ्रूणहा गुरुतल्पगः।
वरुणोऽपामघमर्षणस्तस्मात्पापात् प्रमुच्यते। रजो
भूमिस्त्वमाꣳ रोदयस्व प्रवदन्ति धीराः। आक्रान्त्समुद्रः
प्रथमे विधर्मं जनयन्प्रजा भुवनस्य राजा। वृषां पवित्रे
अधि सानो अव्यै बृहत्सोमो वावृधे सुवान इन्दुः॥१५॥

[१]

॥ दुर्गासूक्तम् ॥

जातवेदसे सुनवाम सोममरातीयतो निदहाति वेदः। स
नः पर्षदति दुर्गाणि विश्वा नावेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः।
तामग्निवर्णां तपसा ज्वलन्तीं वैरोचनीं कर्मफलेषु जुष्टाम्।
दुर्गा देवीꣳ शरणमहं प्रपद्ये सुतरसि तरसे नमः। अग्ने त्वं
पारया नव्यो अस्मान्धस्वस्तिभिरति दुर्गाणि विश्वा। पूश्च
पृथ्वी बहुला न उर्वी भवा तोकाय तनयाय शं योः। विश्वानि
नो दुर्गहा जातवेदः सिन्धुं न नावा दुरितातिं पर्षि।

अग्ने॑ अत्रि॒वन्मन॑सा गृणा॒नोऽस्माकं॑ बोध्य॒विता त॒नूना॑म्।
 पृ॒त॒ना॒जित॑ः सह॑मानम॒ग्निमु॒ग्रः हु॑वेम पर॒मात्स॒धस्था॑त्। स
 नः॑ पर॒ष॒दति॑ दु॒र्गाणि॒ विश्वा॑ क्षाम॑द्दे॒वो अति॑ दुरि॒ताऽत्य॒ग्निः।
 प्र॒तोषि॑ क॒मीड्यो॑ अध्व॒रेषु॑ स॒नाच्च॑ होता न॒व्यश्च॑ स॒त्विः।
 स्वाश्चा॑ग्ने त॒नुव॑ पिप्रय॑स्वास्मभ्य॑ च सौभ॑ग॒माय॑जस्व।
 गोभि॑र्जुष्ट॑म॒युजो॑ निषि॑क्तं तवै॒न्द्र वि॒ष्णो॒रनु॑सञ्चरेम। नाक॑स्य
 पृ॒ष्ठम॒भि सं॒वसा॑नो वैष्ण॑वीं लो॒क इ॒ह मा॑दयन्ताम्॥१६॥

[२]

॥ व्याहृतिहोमन्त्राः ॥

भूर॑न्नम॒ग्नये॑ पृथि॒व्यै स्वाहा॑ भुवोऽन्नं॑ वा॒यवे॒ऽन्तरि॑क्षाय
 स्वाहा॑ सुव॒रन्न॑मादि॒त्याय॑ दि॒वे स्वाहा॑ भूर्भुवः॑ सुव॒रन्नं॑
 च॒न्द्रम॑से दि॒ग्भ्यः॑ स्वाहा॑ नमो॑ दे॒वेभ्यः॑ स्व॒धा पि॒तृभ्यो॑ भूर्भुवः॑
 सुव॒रन्न॑मोम्॥१७॥

[३]

भूर॑ग्नये॑ पृथि॒व्यै स्वाहा॑ भुवो॑ वा॒यवे॒ऽन्तरि॑क्षाय स्वाहा॑
 सुव॑रादि॒त्याय॑ दि॒वे स्वाहा॑ भूर्भुवः॑ सुव॑श्च॒न्द्रम॑से दि॒ग्भ्यः॑
 स्वाहा॑ नमो॑ दे॒वेभ्यः॑ स्व॒धा पि॒तृभ्यो॑ भूर्भुवः॑ सुव॒रग्न॑
 ओम्॥१८॥

[४]

भूर॒ग्रये॑ च पृ॒थि॒व्यै च॑ मह॒ते च॒ स्वाहा॒ भुवो॑ वा॒यवे॑ चा॒न्तरि॑क्षाय
 च मह॒ते च॒ स्वाहा॒ सुव॑रादि॒त्याय॑ च दि॒वे च॑ मह॒ते च॒ स्वाहा॒
 भूर्भुवः॑ सुव॑श्च॒न्द्रम॑से च॒ नक्ष॑त्रेभ्यश्च दि॒ग्भ्यश्च॑ मह॒ते च॒ स्वाहा॒
 नमो॑ दे॒वेभ्यः॑ स्व॒धा पि॒तृभ्यो॑ भूर्भुवः॑ सुव॒र्मह॑रोम्॥१९॥

[५]

॥ ज्ञानप्राप्त्यर्थहोममन्त्राः ॥

पा॒हि नो॑ अ॒ग्न ए॒न॑से स्वा॒हा। पा॒हि नो॑ वि॒श्ववे॑द॒से स्वा॒हा। य॒ज्ञं
 पा॒हि वि॒भा॒व॑सो स्वा॒हा। स॒र्वं पा॒हि श॑त॒क्र॒तो स्वा॒हा॥२०॥

[६]

पा॒हि नो॑ अ॒ग्न ए॒क॑या। पा॒ह्यु॒त द्वि॑तीय॒या। पा॒ह्यूर्जं॑ तृ॒तीय॑या।
 पा॒हि गो॒र्भिश्च॑ त॒सृभि॑र्व॒सो स्वा॒हा॥२१॥

[७]

॥ वेदविस्मरणाय जपमन्त्राः ॥

यश्छ॑न्द॒सामृष॑भो वि॒श्वरू॑पश्छ॑न्दो॒भ्यश्छ॑न्दा॑ऽस्यावि॒वेश॑।
 स॒तां शि॒क्यः पु॒रोवा॑चो॒पनि॑षदिन्द्रो॑ ज्येष्ठ इ॒न्द्रिया॑य॒
 ऋषि॑भ्यो॒ नमो॑ दे॒वेभ्यः॑ स्व॒धा पि॒तृभ्यो॑ भूर्भुवः॑ सुव॒श्छ॑न्द॒
 ओम्॥२२॥

[८]

नमो ब्रह्मणे धारणं मे अस्त्वनिराकरणं धारयिता भूयासं
कर्णयोः श्रुतं मा च्योद्वं ममामुष्य ओम्॥२३॥

[१]

॥ तपः प्रशंसा ॥

ऋतं तपः सत्यं तपः श्रुतं तपः शान्तं तपो दमस्तपः शमस्तपो
दानं तपो यज्ञं तपो भूर्भुवः सुवर्ब्रह्मैतदुपास्यैतत्तपः॥२४॥

[१०]

॥ विहिताचरणप्रशंसा निषिद्धाचरणनिन्दा च ॥

यथा वृक्षस्य सम्पुष्पितस्य दूराद्गन्धो वात्येवं पुण्यस्य कर्मणो
दूराद्गन्धो वाति यथाऽसिधारां कर्तेऽवहितामवक्रामे यद्युवे
युवे ह वा विह्वयिष्यामि कर्तं पतिष्यामीत्येवमनृतादात्मानं
जुगुप्सैत्॥२५॥

[११]

॥ दहरविद्या ॥

अणोरणीयान्महतो महीयानात्मा गुहायां निहितोऽस्य
जन्तोः। तमक्रतुं पश्यति वीतशोको धातुः प्रसादांन्महिमानं-
मीशम्। सप्त प्राणाः प्रभवन्ति तस्मात्सप्तार्चिषः समिधः
सप्त जिह्वाः। सप्त इमे लोका येषु चरन्ति प्राणा

गुहाशयां निहिताः सप्त सप्त। अतः समुद्रा गिरयश्च
 सर्वेऽस्मात्स्यन्दन्ते सिन्धवः सर्वरूपाः। अतश्च विश्वा
 ओषधयो रसाच्च येनैष भूतस्तिष्ठत्यन्तरात्मा। ब्रह्मा देवानां
 पदवीः कवीनामृषिर्विप्राणां महिषो मृगाणाम्। श्येनो
 गृध्राणां स्वधितिर्वनानां सोमः पवित्रमत्येति रेभन्।
 अजामेकां लोहितशुक्लकृष्णां बर्हीं प्रजां जनयन्तीं
 सरूपाम्। अजो ह्येको जुषमाणोऽनुशेते जहात्येनां
 भुक्तभोगामजोऽन्यः॥२६॥

हंसः शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्धोता वेदिषदतिथिर्दुरोणसत्।
 नृषद्वरसदृतसद्धोमसदजा गोजा ऋतजा अद्रिजा
 ऋतं बृहत्। घृतं मिमिक्षिरे घृतमस्य योनिर्घृते श्रितो
 घृतमुवस्य धाम। अनुष्वधमावह मादयस्व स्वाहाकृतं
 वृषभ वक्षि हव्यम्। समुद्रादूर्मिर्मधुमां उदारदुपां शुना
 सममृतत्वमानद्। घृतस्य नाम गुह्यं यदस्ति जिह्वा
 देवानाममृतस्य नाभिः। वयं नाम प्रब्रवामा घृतेनास्मिन्
 यज्ञे धारयामा नमोभिः। उप ब्रह्मा शृणवच्छस्यमानं चतुः
 शृङ्गोऽवमीद्गौर एतत्। चत्वारि शृङ्गा त्रयो अस्य पादा द्वे

शी॒र्षे स॒प्त ह॒स्तांसो अ॒स्य। त्रिधा॑ ब॒द्धो वृ॒षभो रौर॑वीति
म॒हो दे॒वो म॒र्त्यां॑ आ॒र्विवेश॥ २७ ॥

त्रिधा॑ हि॒तं पु॒णिभिर्गु॒ह्यमा॑नं॒ गवि॑ दे॒वासो घृ॒तम॑न्वविन्दन्।
इन्द्र॑ एक॒ं सूर्य॑ एकं॒ जजान॑ वे॒नादे॒कं स्व॒धया॑
निष्ट॑तक्षुः। यो दे॒वानां॑ प्रथ॒मं पु॒रस्ता॒द्वि॒श्व॒धियो॑ रु॒द्रो
म॒हर्षिः॑। हि॒र॒ण्य॒ग॒र्भं प॑श्यत् जाय॑मानं॒ स नो॑
दे॒वः शु॒भया॑ स्मृ॒त्या संयु॑नक्तु। यस्मा॒त्परं॑ नाप॑रमस्ति
किञ्चि॒द्यस्मा॒न्नाणी॑यो न ज्यायो॑ऽस्ति कश्चित्। वृ॒क्ष इ॒व
स्तब्धो॑ दि॒वि ति॑ष्ठत्ये॒कस्तेने॑दं पूर्णं॒ पुरु॑षेण॒ सर्वम्॑। न
कर्म॑णा न प्र॒जया॑ धने॑न॒ त्यागे॑नैके अमृ॒तत्व॑मान॒नशुः॑।
परे॑ण॒ नाकं॑ निहि॒तं गुहा॑यां वि॒भ्राज॑ते यद्य॒तयो॑ वि॒शन्ति॑।
वेदा॑न्तवि॒ज्ञान॒सुनि॑श्चि॒तार्थाः॑ स॒न्ध्या॑स॒योगा॑द्य॒तयः॑ शुद्ध॒सत्त्वाः॑।
ते ब्र॑ह्मलो॒के तु परा॑न्त॒काले॑ परा॑मृता॒त्परि॑मुच्यन्ति॒ सर्वे॑।
द॒हं वि॒पापं॑ पर॒मैश्व॑रभू॒तं यत्पु॑ण्डरी॒कं पु॒रम॑ध्यस॒स्थम्॑।
तत्रा॑पि द॒हं गु॒गनं॑ वि॒शोक॑स्तस्मिन् यद॒न्तस्तदु॑पा॒सित॑व्यम्।
यो वेदा॑दौ स्व॑रः प्रो॒क्तो वेदा॑न्ते च प्र॒तिष्ठि॑तः। तस्य॑
प्र॒कृति॑लीनस्य॒ यः परः॑ स म॒हेश्व॑रः॥ २८ ॥

॥ नारायणसूक्तम् ॥

स॒हस्र॒शीर्षं॑ दे॒वं वि॒श्वाक्षं॑ वि॒श्वश॑म्भुवम्। वि॒श्वं ना॒राय॑णं
 दे॒वम॒क्षरं॑ पर॒मं प॒दम्। वि॒श्वतः॑ पर॒मान्नित्यं॑ वि॒श्वं
 ना॒राय॑णः ह॒रिम्। वि॒श्वमे॒वेदं॑ पु॒रुष॑स्तद्वि॒श्वमु॑पजीवति।
 पतिं॑ वि॒श्वस्या॒ऽऽत्मे॒श्वरः॑ शाश्व॑तः शि॒वम॑च्युतम्। ना॒राय॑णं
 म॒हाज्ञे॑यं वि॒श्वात्मा॑नं प॒राय॑णम्। ना॒राय॑णप॒रो ज्योति॑रा॒त्मा
 ना॒राय॑णः प॒रः। ना॒राय॑ण प॒रं ब्र॒ह्म त॒त्त्वं ना॒राय॑णः
 प॒रः। ना॒राय॑णप॒रो ध्या॒ता ध्या॑नं ना॒राय॑णः प॒रः। यच्च॑
 किञ्चि॒ज्जग॑त्सर्वं दृश्यते॑ श्रूय॒तेऽपि॑ वा॥ अ॒न्तर्ब॑हिश्च॑ तत्सर्वं
 व्या॒प्य ना॒राय॑णः स्थि॑तः॥ २९॥

अ॒न॒न्तम॒व्ययं॑ क॒विः सं॒मुद्रे॑न्तं वि॒श्वश॑म्भुवम्। प॒द्मको॑श
 प्र॒तीका॑शः हृ॒दयं॑ चाप्य॒धोमु॑खम्। अ॒धो नि॒ष्ट्या
 वि॒तस्त्या॑न्ते ना॒भ्यामु॑परि तिष्ठ॑ति। ज्वा॒लमा॒लाकु॑लं
 भा॒ती वि॒श्वस्या॒ऽऽय॑त॒नं म॑हत्। स॒न्ततः॑ शि॒लाभि॑स्तु-
 ल॒म्ब॒त्याको॑शसन्निभम्। तस्या॑न्ते सुषि॒रः सू॒क्ष्मं तस्मि॑न्सर्वं
 प्र॒तिष्ठि॑तम्। तस्य॑ मध्ये॑ म॒हान॑ग्निर्वि॒श्वार्चि॑र्वि॒श्वतो॑मुखः।
 सोऽग्रं॑ भु॒ग्विभ॑जन्तिष्ठ॒न्नाहा॑रमज॒रः क॒विः। ति॒र्यगूर्ध्वम॑धः
 शा॒यी र॒श्मय॑स्तस्य॒ सन्त॑ता। स॒न्ताप॑यति स्वं दे॒हमा॑पादतल-

मस्तकः। तस्य मध्ये वह्निशिखा अणीयोर्ध्वा व्यवस्थितः। नीलतौयदमध्यस्थाद्विद्युल्लेखेव भास्वरा। नीवारशूकवत्तन्वी पीता भास्वत्यणूपमा। तस्याः शिखाया मध्ये परमात्मा व्यवस्थितः। स ब्रह्म स शिवः स हरिः सेन्द्रः सोऽक्षरः परमः स्वराट्॥ ३० ॥

नारायणः स्थितो व्यवस्थितश्चत्वारि च॥ [१३]

॥ आदित्यमण्डले परब्रह्मोपासनम् ॥

आदित्यो वा एष एतन्मण्डलं तपति तत्र ता ऋचस्तदृचा मण्डलं स ऋचां लोकोऽथ य एष एतस्मिन्मण्डलेऽर्चिर्दीप्यते तानि सामानि स साम्नां मण्डलं स साम्नां लोकोऽथ य एष एतस्मिन्मण्डलेऽर्चिषि पुरुषस्तानि यजूंषि स यजुषा मण्डलं स यजुषां लोकः सैषा त्रय्येवं विद्या तपति य एषोऽन्तरादित्ये हिरण्मयः पुरुषः॥ ३१ ॥

[१४]

॥ आदित्यपुरुषस्य सर्वात्मकत्वप्रदर्शनम् ॥

आदित्यो वै तेज ओजो बलं यशश्चक्षुः श्रोत्रमात्मा मनो मन्युर्मनुर्मृत्युः सत्यो मित्रो वायुराकाशः प्राणो लोकपालः कः किं कं तत्सत्यमन्नमृतौ जीवो विश्वः कतमः स्वयम्भु

ब्रह्मेतदमृत एष पुरुष एष भूतानामधिपतिर्ब्रह्मणः सायुज्यं
 सलोकतामाप्नोत्येतासामेव देवतानां सायुज्यं सार्ष्टितां
 समानलोकतामाप्नोति य एवं वेदैत्युपनिषत्॥ ३२॥

[१५]

॥ शिवोपासनमन्त्रः ॥

निधनपतये नमः। निधनपतान्तिकाय नमः। ऊर्ध्वाय
 नमः। ऊर्ध्वलिङ्गाय नमः। हिरण्याय नमः। हिरण्यलिङ्गाय
 नमः। सुवर्णाय नमः। सुवर्णलिङ्गाय नमः। दिव्याय नमः।
 दिव्यलिङ्गाय नमः। भवाय नमः। भवलिङ्गाय नमः। शर्वाय
 नमः। शर्वलिङ्गाय नमः। शिवाय नमः। शिवलिङ्गाय
 नमः। ज्वलाय नमः। ज्वललिङ्गाय नमः। आत्माय नमः।
 आत्मलिङ्गाय नमः। परमाय नमः। परमलिङ्गाय नमः।
 एतत्सोमस्य सूर्यस्य सर्वलिङ्गं स्थापयति पाणिमन्त्रं
 पवित्रम्॥ ३३॥

[१६]

॥ पश्चिमवक्त्र-प्रतिपादक-मन्त्रः ॥

सद्योजातं प्रपद्यामि सद्योजाताय वै नमो नमः। भवे भवे
 नाति भवे भवस्व माम्। भवोद्धवाय नमः॥ ३४॥

[१७]

॥ उत्तरवक्त्र-प्रतिपादक-मन्त्रः ॥

वा॒म॒दे॒वाय॒ नमो॑ ज्ये॒ष्ठाय॒ नमः॑ श्रे॒ष्ठाय॒ नमो॑ रु॒द्राय॒ नमः॑
का॒लाय॒ नमः॑ कल॑विकर॒णाय॒ नमो॑ बल॑विकर॒णाय॒ नमो॑
बला॑य॒ नमो॑ बल॑प्रमथनाय॒ नमः॑ सर्व॑भूतदमनाय॒ नमो॑
म॒नो॒न्म॑नाय॒ नमः॑ ॥ ३५ ॥

[१८]

॥ दक्षिणवक्त्र-प्रतिपादक-मन्त्रः ॥

अ॒घोरे॑भ्योऽथ॒ घोरे॑भ्यो॒ घोर॑घोर॒तरे॑भ्यः। सर्वे॑भ्यः सर्व॑शर्वे॑भ्यो
नम॑स्ते अस्तु रु॒द्ररू॒पेभ्यः॑ ॥ ३६ ॥

[१९]

॥ प्राग्वक्त्र-प्रतिपादक-मन्त्रः ॥

तत्पु॑रुषाय वि॒द्महे॑ महा॒दे॒वाय॑ धीमहि। तन्नो॑ रु॒द्रः
प्रचो॑दयात् ॥ ३७ ॥

[२०]

॥ ऊर्ध्ववक्त्र-प्रतिपादक-मन्त्रः ॥

ई॒शानः॑ सर्व॑विद्यानामीश्वरः॒ सर्व॑भू॒तानां॑ ब्रह्माधि॑पतिर्ब्रह्म॒णो-
ऽधि॑पतिर्ब्रह्मा॒ शिवो॑ मे॒ अस्तु॑ सदाशिवोम् ॥ ३८ ॥

[२१]

॥ नमस्कारमन्त्राः ॥

नमो हिरण्यबाहवे हिरण्यवर्णाय हिरण्यरूपाय हिरण्यपतये-
ऽम्बिकापतये उमापतये पशुपतये नमो नमः॥३९॥

[२२]

ऋतं सत्यं परं ब्रह्म पुरुषं कृष्णपिङ्गलम्। ऊर्ध्वरेतं
विरूपाक्षं विश्वरूपाय वै नमो नमः॥४०॥

[२३]

सर्वो वै रुद्रस्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु। पुरुषो वै रुद्रः सन्महो
नमो नमः। विश्वं भूतं भुवनं चित्रं बहुधा जातं जायमानं च
यत्। सर्वो ह्येष रुद्रस्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु॥४१॥

[२४]

कद्रुद्राय प्रचेतसे मीढुष्टमाय तव्यसे। वो चेम् शन्तमं हृदे।
सर्वो ह्येष रुद्रस्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु॥४२॥

[२५]

॥ अग्निहोत्रहवण्याः उपयुक्तस्य वृक्षविशेषस्याभिधानम् ॥

यस्य वैकङ्कत्यग्निहोत्रहवणी भवति प्रत्येवास्याऽऽहुतय-
स्तिष्ठन्त्यथो प्रतिष्ठित्यै॥४३॥

[२६]

कृणुष्व पाज् इति पञ्च॥४४॥

[२७]

॥ भूदेवताकमन्त्रः ॥

अदि॑तिर्दे॒वा गन्ध॒र्वा म॑नु॒ष्याः पि॒तरोऽसु॑रा॒स्तेषां॑ सर्व॑भू॒तानां॑
मा॒ता मे॒दिनी॑ म॒हता म॒ही सा॑वि॒त्री गा॑य॒त्री जग॑त्यु॒र्वी पृ॒थ्वी
ब॒हुला वि॒श्वा भू॒ता क॑त॒मा का या सा स॒त्येत्य॑मृ॒तेति॑
वसि॒ष्ठः॥४५॥

[२८]

॥ सर्वदेवता आपः ॥

आपो॑ वा इ॒दं सर्वं॑ वि॒श्वा भू॒तान्यापः॑ प्रा॒णा वा आपः॑
प॒शव॑ आपोऽन्न॒मापोऽमृ॑त॒मापः॑ स॒म्राडापो॑ वि॒राडापः॑
स्व॒राडाप॑श्छन्दा॒ऽस्यापो॑ ज्योती॒ऽष्यापो॑ यजू॒ऽष्यापः॑
स॒त्यमापः॑ सर्वा॑ दे॒वता॑ आपो॑ भूर्भुवः॑ सुव॒राप॑ ओम्॥४६॥

[२९]

॥ सन्ध्यावन्दनमन्त्राः ॥

आपः॑ पुनन्तु पृथि॒वीं पृथि॒वी पृ॒ता पु॑नातु माम्। पुनन्तु
ब्रह्म॑ण॒स्पति॑र्ब्रह्म॑पृ॒ता पु॑नातु माम्। यदुच्छि॑ष्टमभौ॑ज्यं यद्वा
दुश्चरि॑तं मम॑। सर्वं पुनन्तु मामापो॑ऽस॒तां च॑ प्रति॒ग्रह॑ः
स्वाहा॑॥४७॥

[३०]

अग्निश्च मा मन्युश्च मन्युपतयश्च मन्युकृतेभ्यः। पापेभ्यो
रक्षन्ताम्। यदह्ना पापमकारिषम्। मनसा वाचा हस्ताभ्याम्।
पद्भ्यामुदरेण शिश्ना। अहस्तदवलुम्पतु। यत्किं च दुरितं
मयि। इदमहं माममृतयोनौ। सत्ये ज्योतिषि जुहोमि
स्वाहा॥४८॥

[३१]

सूर्यश्च मा मन्युश्च मन्युपतयश्च मन्युकृतेभ्यः। पापेभ्यो
रक्षन्ताम्। यद्रात्रिया पापमकारिषम्। मनसा वाचा
हस्ताभ्याम्। पद्भ्यामुदरेण शिश्ना। रात्रिस्तदवलुम्पतु।
यत्किं च दुरितं मयि। इदमहं माममृतयोनौ। सूर्ये ज्योतिषि
जुहोमि स्वाहा॥४९॥

[३२]

॥ प्रणवस्य ऋष्यादिविवरणम् ॥

ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म। अग्निर्देवता ब्रह्म इत्यार्षम्। गायत्रं
छन्दं परमात्मं सरूपम्। सायुज्यं विनियोगम्॥५०॥

[३३]

॥ गायत्र्यावाहनमन्त्राः ॥

आयातु वरदा देवी अक्षरं ब्रह्मसम्मितम्। गायत्रीं छन्दसां

मा॒तेदं ब्र॑ह्म जु॒षस्व॑ मे। यद॒ह्नात्कुरु॑ते पा॒पं तद॒ह्नात्प्रति॑मुच्यते।
 यद्रात्रिया॑त्कुरु॑ते पा॒पं तद्रात्रिया॑त्प्रति॑मुच्यते। सर्व॑ वर्णे
 म॒हादे॒वि स॒न्ध्यावि॑द्ये स॒रस्व॑ति॥५१॥

[३४]

ओजो॑ऽसि॒ सहो॑ऽसि॒ बल॑मसि॒ भ्राजो॑ऽसि दे॒वानां॑ धाम॒
 नामा॑सि॒ विश्व॑मसि॒ विश्वा॑युः॒ सर्व॑मसि॒ सर्वा॑युरभिभू॒रो
 गाय॑त्रीमावा॑हयामि॒ सावि॑त्रीमावा॑हयामि॒ सर॑स्वतीमावा॑ह-
 यामि॒ छन्द॑ऋषीनावा॑हयामि॒ श्रिय॑मावा॑हयामि॒ गाय॑त्रिया
 गाय॑त्रीच्छन्दो॒ विश्वा॑मित्र॒ ऋषिः॑ सविता॒ देवता॑ऽग्निर्मुखं
 ब्रह्मा॒ शिरो॑ विष्णु॒र्हृदय॑ रुद्रः॒ शिखा॑ पृथि॒वी
 योनिः॒ प्राणा॑पानव्या॒नोदान॑समाना॒ सप्रा॑णा श्वेतवर्णा
 साङ्ख्या॑यनसगोत्रा॒ गाय॑त्री चतुर्वि॑ंशत्यक्षरा॒ त्रिपदा॑ षट्कुक्षिः॒
 पञ्च॑शीर्षोपनयने वि॒नियोग॑ ओं भूः। ओं भुवः। ओ॑
 सुवः। ओं महः। ओं जनः। ओं तपः। ओ॑ स॒त्यम्।
 ओं तत्स॑वितुर्वरे॒ण्यं भर्गो॑ दे॒वस्य॑ धीमहि। धियो॒ यो
 नः॑ प्रचोदया॑त्। ओमापो॒ ज्योती॑रसोऽमृतं॒ ब्रह्म॒ भूर्भुवः॒
 सुव॑रोम्॥५२॥

[३५]

॥ गायत्री उपस्थानमन्त्राः ॥

उत्तमे शिखरे जाते भूम्यां पर्वतमूर्धनि। ब्राह्मणेभ्योऽभ्यनु-
ज्ञाता गच्छ देवि यथासुखम्। स्तुतो मया वरदा वेदमाता
प्रचोदयन्ती पवने द्विजाता। आयुः पृथिव्यां द्रविणं ब्रह्मवर्चसं
मह्यं दत्त्वा प्रजातुं ब्रह्मलोकम्॥५३॥

[३६]

॥ आदित्यदेवतामन्त्रः ॥

घृणिः सूर्य आदित्यो न प्रभां वात्यक्षरम्। मधुं क्षरन्ति
तद्रसम्। सत्यं वै तद्रसमापो ज्योतीरसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवः
सुवरोम्॥५४॥

[३७]

॥ त्रिसुपर्णमन्त्राः ॥

ब्रह्ममेतु माम्। मधुमेतु माम्। ब्रह्ममेव मधुमेतु माम्। यास्ते
सोम प्रजावत्सोभि सो अहम्। दुःस्वप्रहन्दुरुष्यह। यास्ते
सोम प्राणांस्तं जुहोमि। त्रिसुपर्णमयाचितं ब्राह्मणाय
दद्यात्। ब्रह्महत्यां वा एते घ्नन्ति। ये ब्राह्मणास्त्रिसुपर्णं
पठन्ति। ते सोमं प्राप्नुवन्ति। आसहस्रात्पङ्क्तिं पुनन्ति।
ओम्॥५५॥

[३८]

ब्रह्म मेधया॑। मधु मेधया॑। ब्रह्ममेव मधु मेधया॑। अद्या नो
 देव सवितः प्रजावत्सावीः सौभगम्। परा दुःष्वप्रिय॑ सुव।
 विश्वानि देव सवितर्दुरितानि परा सुव। यद्भद्रं तन्म आ
 सुव। मधु वाता ऋतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः। माध्वीर्नः
 सन्त्वोषधीः। मधु नक्तमुतोषसि मधुमत्पार्थिव॑ रजः। मधु
 द्यौरस्तु नः पिता। मधुमात्रो वनस्पतिर्मधुमा॑ अस्तु सूर्यः।
 माध्वीर्गावो भवन्तु नः। य इमं त्रिसुपर्णमयाचितं ब्राह्मणाय
 दद्यात्। भ्रूणहत्यां वा एते घ्नन्ति। ये ब्राह्मणास्त्रिसुपर्णं पठन्ति।
 ते सोमं प्राप्नुवन्ति। आसहस्रात्पङ्क्तिं पुनन्ति। ओम्॥५६॥

[३९]

ब्रह्म मेधवा॑। मधु मेधवा॑। ब्रह्ममेव मधु मेधवा॑। ब्रह्मा
 देवानां पदवीः कवीनामृषिर्विप्राणां महिषो मृगाणाम्। श्येनो
 गृध्राणां स्वधितिर्वनानां॑ सोमः पवित्रमत्येति रेभन्।
 ह॑सः शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्धोता वेदिषदतिथिर्दुरोणसत्।
 नृषद्वरसदृतसद्व्योमसदब्जा गोजा ऋतजा अद्रिजा ऋतं
 बृहत्। ऋचे त्वा रुचे त्वा समिथ्स्रवन्ति सरितो न
 धेनाः। अन्तरहृदा मनसा पूयमानाः। घृतस्य धारा
 अभिचाकशीमि। हिरण्ययो वेतसो मध्य आसाम्।

तस्मिन्सुपर्णो मधुकृत्कुलायी भजन्नास्ते मधुदेवताभ्यः।
 तस्याऽऽसते हरयः सप्ततीरे स्वधां दुहाना अमृतस्य धाराम्।
 य इदं त्रिसुपर्णमयाचितं ब्राह्मणाय दद्यात्। वीरहृत्या वा
 एते घ्नन्ति। ये ब्राह्मणास्त्रिसुपर्णं पठन्ति। ते सोमं प्राप्नुवन्ति।
 आसहस्रात्पङ्क्तिं पुनन्ति। ओम्॥५७॥

[४०]

॥ मेधासूक्तम् ॥

मेधा देवी जुषमाणा न आगाद्विश्वार्ची भद्रा सुमनस्यमाना।
 त्वया जुष्टा जुषमाणा दुरुक्ता न्वृहद्वदेम विदथे सुवीराः॥ त्वया
 जुष्टं ऋषिर्भवति देवि त्वया ब्रह्माऽऽगतश्रीरुत त्वया। त्वया
 जुष्टंश्चित्रं विन्दते वसु सा नो जुषस्व द्रविणो न मेधे॥५८॥

[४१]

मेधां म इन्द्रो ददातु मेधां देवी सरस्वती। मेधां मे
 अश्विनावुभावाधत्तां पुष्करस्रजा। अप्सरासु च या मेधा
 गन्धर्वेषु च यन्मनः। दैवीं मेधा सरस्वती सा मां मेधा
 सुरभिर्जुषतां स्वाहा॥५९॥

[४२]

आ मां मेधा सुरभिर्विश्वरूपा हिरण्यवर्णा जगती जगम्या।

ऊर्जस्वती॑ पयसा॑ पिन्व॑माना॒ सा मा॑ मे॒धा सुप्रती॑का
जुषन्ताम्॥६०॥

[४३]

मयि॑ मे॒धां मयि॑ प्र॒जां मय्य॒ग्निस्तेजो॑ दधातु मयि॑ मे॒धां मयि॑
प्र॒जां मयीन्द्र॑ इन्द्रि॒यं द॑धातु मयि॑ मे॒धां मयि॑ प्र॒जां मयि॑
सूर्यो॑ भ्राजो॑ दधातु॥६१॥

[४४]

॥ मृत्युनिवारणमन्त्राः ॥

अपै॑तु मृ॒त्युर॒मृतं॑ न॒ आग॑न्वैवस्व॒तो नो॒ अभ॑यं कृ॒णोतु॑।
प॒र्णं वन॑स्पतै॒रिवा॒भिनः॑ शी॒यता॑ र॒यिः स च॑ ता॒न्नः
शची॑पतिः॥६२॥

[४५]

परं॑ मृ॒त्यो अनु॑ परे॒हि प॒न्थां यस्ते॒ स्व इत॑रो दे॒व्याना॑त्।
चक्षु॑ष्मते शृ॒ण्वते॒ ते ब्र॑वीमि॒ मा नः॑ प्र॒जा री॑रिषो॒ मोत॑
वी॒रान्॥६३॥

[४६]

वातं॑ प्रा॒णं मन॑सा॒ऽन्वा र॑भामहे प्र॒जाप॑तिं॒ यो भुव॑नस्य
गो॒पाः। स नो॑ मृ॒त्योस्त्रा॑यतां पा॒त्व ह॑सो॒ ज्योग्जी॑वा
ज॒राम॑शीमहि॥६४॥

[४७]

अमुत्र भूयादध यद्यमस्य बृहस्पते अभिशस्तेरमुञ्चः।
प्रत्यौहतामश्विना मृत्युमस्माद्देवानामग्रे भिषजा शचीभिः॥६५॥

[४८]

हरिः हरन्तमनुयन्ति देवा विश्वस्येशानं वृषभं मंतीनाम्।
ब्रह्म सरूपमनुमेदमागादयन् मा विवधीर्विक्रमस्व॥६६॥

[४९]

शल्लकैरग्निमिन्धान उभौ लोकौ सनेमहम्। उभयोर्लोकयोर्-
ऋध्वाऽति मृत्युं तराम्यहम्॥६७॥

[५०]

मा छिदो मृत्यो मा वधीर्मा मे बलं विवृहो मा प्रमोषीः। प्रजां
मा मे रीरिष आयुरुग्र नृचक्षसं त्वा हविषा विधेम॥६८॥

[५१]

मा नो महान्तमुत मा नो अर्भकं मा न उक्षन्तमुत मा न
उक्षितम्। मा नोऽवधीः पितरं मोत मातरं प्रिया मा नस्तनुवो
रुद्र रीरिषः॥६९॥

[५२]

मा नस्तोके तनये मा न आयुषि मा नो गोषु मा नो अश्वेषु
रीरिषः। वीरान्मा नो रुद्र भामितोऽवधीर्हविष्मन्तो नमसा

विधेम ते॥ ७०॥

[५३]

॥ प्रजापतिप्रार्थनामन्त्रः ॥

प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा जातानि परिता बभूव।
यत्का॑मास्ते जुहु॑मस्तन्नो॑ अस्तु व॒यं स्या॑म॒ पत॑यो
रयी॑णाम्॥ ७१॥

[५४]

॥ इन्द्रप्रार्थनामन्त्रः ॥

स्व॒स्ति॒दा वि॒शस्प॑तिर्वृ॒त्रहा वि॒मृधो॑ व॒शी। वृ॒षेन्द्रः॑ पु॒र ए॑तु नः
स्व॒स्ति॒दा अ॑भयङ्क॒रः॥ ७२॥

[५५]

॥ मृत्युञ्जयमन्त्राः ॥

त्र्य॑म्बकं यजामहे सु॒गन्धिं पु॑ष्टि॒वर्ध॑नम्। उ॒र्वारु॒कमि॑व
बन्ध॑नान्मृत्यो॑र्मु॒क्षीय॒ माऽमृता॑त्॥ ७३॥

[५६]

ये ते॑ स॒हस्र॑म॒युतं॑ पाशा॒ मृत्यो॑ म॒र्त्याय॑ हन्त॑वे। तान् य॒ज्ञस्य॑
मा॒यया॑ सर्वा॒नव॑ यजामहे॥ ७४॥

[५७]

मृ॒त्यवे॒ स्वाहा॑ मृ॒त्यवे॒ स्वाहा॑॥ ७५॥

[५८]

॥ पापनिवारक-मन्त्राः ॥

दे॒वकृ॑त॒स्यै॑न॒सोऽव॑यज॒नम॑सि॒ स्वाहा॑॥ म॒नुष्य॑कृ॒त॒स्यै॑न॒सोऽव॑-
यज॒नम॑सि॒ स्वाहा॑॥ पि॒तृकृ॑त॒स्यै॑न॒सोऽव॑यज॒नम॑सि॒ स्वाहा॑॥
आ॒त्मकृ॑त॒स्यै॑न॒सोऽव॑यज॒नम॑सि॒ स्वाहा॑॥ अ॒न्यकृ॑त॒स्यै॑न॒सो-
ऽव॑यज॒नम॑सि॒ स्वाहा॑॥ अ॒स्मत्कृ॑त॒स्यै॑न॒सोऽव॑यज॒नम॑सि॒ स्वाहा॑॥
यद्वि॒वा च॒ नक्तं॑ चै॒नश्च॑कृ॒म तस्या॑व॒यज॒नम॑सि॒ स्वाहा॑॥
यथ॑स्व॒पन्त॑श्च॒ जाग्र॑त॒श्चै॒नश्च॑कृ॒म तस्या॑व॒यज॒नम॑सि॒ स्वाहा॑॥
यथ्सु॒षुप्त॑श्च॒ जाग्र॑त॒श्चै॒नश्च॑कृ॒म तस्या॑व॒यज॒नम॑सि॒ स्वाहा॑॥
यद्वि॒द्वाꣳसु॑श्चावि॒द्वाꣳसु॑श्चै॒नश्च॑कृ॒म तस्या॑व॒यज॒नम॑सि॒ स्वाहा॑॥
ए॒नस॑ ए॒नसोऽव॑यज॒नम॑सि॒ स्वाहा॑॥ ७६॥

[५९]

॥ वसुप्रार्थनामन्त्रः ॥

यद्वो॑ दे॒वाश्च॑कृ॒म जि॒ह्वाया॑ गुरु॒मन॑सो वा प्रयु॑ती दे॒व हे॑ड॒नम्॥
अरा॑वा यो नो॑ अ॒भि दु॑च्छुना॒यते॑ तस्मि॒न्तदे॒नो॑ वसवो॒ निधे॑त॒न-
स्वाहा॑॥ ७७॥

[६०]

॥ कामोऽकार्षीत्-मन्युरकार्षीत् मन्त्रः ॥

कामोऽकार्षीन्नमो नमः। कामोऽकार्षीत्कामः करोति नाहं
करोमि कामः कर्ता नाहं कर्ता कामः कारयिता नाहं
कारयिता एष ते काम कामाय स्वाहा॥७८॥

[६१]

मन्युरकार्षीन्नमो नमः। मन्युरकार्षीन्मन्युः करोति नाहं
करोमि मन्युः कर्ता नाहं कर्ता मन्युः कारयिता नाहं
कारयिता एष ते मन्यो मन्यवे स्वाहा॥७९॥

[६२]

॥ विराजहोममन्त्राः ॥

तिलाञ्जुहोमि सरसां सपिष्टान् गन्धार मम चित्ते रमन्तु
स्वाहा। गावो हिरण्यं धनमन्नपानं सर्वेषां श्रियै स्वाहा।
श्रियं च लक्ष्मीं च पुष्टिं च कीर्तिं चानृण्यताम्। ब्रह्मण्यं
बहुपुत्रताम्। श्रद्धामेधे प्रजाः सन्ददातु स्वाहा॥८०॥

[६३]

तिलाः कृष्णास्तिलाः श्वेतास्तिलाः सौम्या वंशानुगाः। तिलाः
पुनन्तु मे पापं यत्किञ्चिद्दुरितं मयि स्वाहा। चोरस्यान्नं
नवश्राद्धं ब्रह्महा गुरुतल्पगः। गोस्तेयं सुरापानं भ्रूणहत्या

तिला शान्तिः शमयन्तु स्वाहा। श्रीश्च लक्ष्मीश्च पुष्टीश्च कीर्तिं
चानृण्यताम्। ब्रह्मण्यं बहुपुत्रताम्। श्रद्धामेधे प्रज्ञा तु जातवेदः
सन्ददातु स्वाहा॥८१॥

[६४]

प्राणापानव्यानोदानसमाना मे शुद्ध्यन्तां ज्योतिरहं विरजां
विपाप्मा भूयासुः स्वाहा। वाङ्मनश्चक्षुःश्रोत्रजिह्वाघ्राणरेतो-
बुद्ध्याकूतिःसङ्कल्पा मे शुद्ध्यन्तां ज्योतिरहं विरजां विपाप्मा
भूयासुः स्वाहा। त्वक्कर्ममांसरुधिरमेदोमज्जास्नायवो-
ऽस्थीनि मे शुद्ध्यन्तां ज्योतिरहं विरजां विपाप्मा भूयासुः
स्वाहा। शिरःपाणिपादपार्श्वपृष्ठोरुदरजङ्घशिशोपस्थपायवो
मे शुद्ध्यन्तां ज्योतिरहं विरजां विपाप्मा भूयासुः स्वाहा।
उत्तिष्ठ पुरुष हरित पिङ्गल लोहिताक्षि देहि देहि
ददापयिता मे शुद्ध्यन्तां ज्योतिरहं विरजां विपाप्मा
भूयासुः स्वाहा॥८२॥

[६५]

पृथिव्यापस्तेजोवायुराकाशा मे शुद्ध्यन्तां ज्योतिरहं विरजां
विपाप्मा भूयासुः स्वाहा। शब्दस्पर्शरूपरसगन्धा मे
शुद्ध्यन्तां ज्योतिरहं विरजां विपाप्मा भूयासुः स्वाहा।
मनोवाक्कायकर्माणि मे शुद्ध्यन्तां ज्योतिरहं विरजां विपाप्मा

भूयास॑ꣳ स्वाहा॑। अव्यक्तभावैरहङ्कारैर्ज्योतिर॑हं विरजा॑
 विपाप्मा भूयास॑ꣳ स्वाहा॑। आत्मा मे शुद्ध्यन्तां ज्योतिर॑हं
 विरजा॑ विपाप्मा भूयास॑ꣳ स्वाहा॑। अन्तरात्मा मे शुद्ध्यन्तां
 ज्योतिर॑हं विरजा॑ विपाप्मा भूयास॑ꣳ स्वाहा॑। परमात्मा
 मे शुद्ध्यन्तां ज्योतिर॑हं विरजा॑ विपाप्मा भूयास॑ꣳ स्वाहा॑।
 क्षुधे स्वाहा॑। क्षुत्पिपासाय॑ स्वाहा॑। विविट्यै स्वाहा॑।
 ऋग्विधानाय॑ स्वाहा॑। कृषोत्काय॑ स्वाहा॑। क्षुत्पिपासामलं
 ज्येष्ठाम॑लक्ष्मीर्नाशयाम्यहम्। अभूति॑मसंमृद्धिं च सर्वा॑न्निर्णुद
 मे पाप्मानं॑ स्वाहा॑। अन्नमय-प्राणमय-मनोमय-विज्ञानमय-
 मानन्दमय-मात्मा मे शुद्ध्यन्तां ज्योतिर॑हं विरजा॑ विपाप्मा
 भूयास॑ꣳ स्वाहा॑॥८३॥

[६६]

॥ वैश्वदेवमन्त्राः ॥

अ॒ग्नये॑ स्वाहा॑। वि॒श्वेभ्यो॑ दे॒वेभ्यः॑ स्वाहा॑। ध्रु॒वाय॑ भू॒माय॑
 स्वाहा॑। ध्रु॒वक्षि॑तये॒ स्वाहा॑। अ॒च्युत॑क्षि॒तये॑ स्वाहा॑। अ॒ग्नये॑
 स्वि॒ष्टकृ॑ते स्वाहा॑ ॥ ध॒र्माय॑ स्वाहा॑। अ॒ध॒र्माय॑ स्वाहा॑। अ॒द्भ्यः
 स्वाहा॑। ओ॒षधि॑व॒नस्प॑तिभ्यः॑ स्वाहा॑॥८४॥

र॒क्षोदे॒वज॒नेभ्यः॑ स्वाहा॑। गृ॒ह्याभ्यः॑ स्वाहा॑। अ॒वसाने॑भ्यः॑

स्वाहा॥ अ॒व॒सान॑पतिभ्यः स्वाहा॥ स॒र्व॒भू॒तेभ्यः॑ स्वाहा॥
 कामा॑य स्वाहा॥ अ॒न्तरि॑क्षाय स्वाहा॥ यदे॒जति॑ जग॑ति
 यच्च॑ चेष्ट॑ति नाम्नो॑ भा॒गोऽयं॑ नाम्ने स्वाहा॥ पृथि॒व्यै स्वाहा॥
 अ॒न्तरि॑क्षाय स्वाहा॥८५॥

दि॒वे स्वाहा॥ सू॒र्याय॑ स्वाहा॥ च॒न्द्रम॑से स्वाहा॥ नक्ष॑त्रेभ्यः
 स्वाहा॥ इन्द्रा॑य स्वाहा॥ बृह॒स्पत॑ये स्वाहा॥ प्र॒जाप॑तये स्वाहा॥
 ब्रह्म॑णे स्वाहा॥ स्व॒धा पि॒तृभ्यः॑ स्वाहा॥ नमो॑ रु॒द्राय॑ पशु॑पतये
 स्वाहा॥८६॥

दे॒वेभ्यः॑ स्वाहा॥ पि॒तृभ्यः॑ स्व॒धाऽस्तु॑। भू॒तेभ्यो॑ नमः॥
 म॒नुष्ये॑भ्यो हन्ता॥ प्र॒जाप॑तये स्वाहा॥ प॒रमे॑ष्ठिने स्वाहा॥
 यथा॑ कूपः श॒तधा॑रः स॒हस्र॑धारो अक्षि॑तः। ए॒वा मे॑ अस्तु
 धा॒न्यः स॒हस्र॑धारमक्षि॑तम्। धन॑धान्यै स्वाहा॥ ये भू॒ताः
 प्रच॑रन्ति दि॒वान॑क्तं बलि॑मिच्छन्तो॑ वि॒तुद॑स्य प्रे॒ष्याः।
 तेभ्यो॑ ब॒लिं पु॑ष्टिका॒मो ह॑रामि॒ मयि॑ पुष्टिं॒ पुष्टि॑पतिर्दधातु
 स्वाहा॥८७॥

[६७]

ओं तद्ब्र॒ह्म। ओं तद्वा॒युः। ओं तदा॒त्मा। ओं तथ्स॒त्यम्।
 ओं तथ्सर्व॑म्। ओं तत्पु॒रोर्नमः॑॥ अ॒न्तश्च॑रति॒ भूते॑षु गुहा॒यां

विश्वमूर्तिषु। त्वं यज्ञस्त्वं वषट्कारस्त्वमिन्द्रस्त्व९ रुद्रस्त्वं
विष्णुस्त्वं ब्रह्म त्वं प्रजापतिः। त्वं तदाप आपो ज्योती
रसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवस्सुवरोम्॥८८॥

[६८]

॥ प्राणाहुतिमन्त्राः ॥

श्रद्धायां प्राणे निविष्टोऽमृतं जुहोमि। श्रद्धायामपाने निविष्टो-
ऽमृतं जुहोमि। श्रद्धायां व्याने निविष्टोऽमृतं जुहोमि।
श्रद्धायामुदाने निविष्टोऽमृतं जुहोमि। श्रद्धाया९ समाने
निविष्टोऽमृतं जुहोमि। ब्रह्मणि म आत्माऽमृतत्वाय॥
अमृतोपस्तरणमसि॥ श्रद्धायां प्राणे निविष्टोऽमृतं जुहोमि।
शिवो मां विशाप्रदाहाय। प्राणाय स्वाहा॥ श्रद्धायां-
मपाने निविष्टोऽमृतं जुहोमि। शिवो मां विशाप्रदाहाय।
अपानाय स्वाहा॥ श्रद्धायां व्याने निविष्टोऽमृतं जुहोमि।
शिवो मां विशाप्रदाहाय। व्यानाय स्वाहा॥ श्रद्धायां-
मुदाने निविष्टोऽमृतं जुहोमि। शिवो मां विशाप्रदाहाय।
उदानाय स्वाहा॥ श्रद्धाया९ समाने निविष्टोऽमृतं जुहोमि।
शिवो मां विशाप्रदाहाय। समानाय स्वाहा॥ ब्रह्मणि म
आत्माऽमृतत्वाय। अमृतापिधानमसि॥८९॥

[६९]

॥ भुक्तान्नाभिमन्त्रणमन्त्राः ॥

श्रद्धायां प्राणे निविश्यामृतं हुतम्। प्राणमन्त्रेनाप्यायस्व।
 श्रद्धायामपाने निविश्यामृतं हुतम्। अपानमन्त्रेनाप्यायस्व।
 श्रद्धायां व्याने निविश्यामृतं हुतम्। व्यानमन्त्रेनाप्यायस्व।
 श्रद्धायामुदाने निविश्यामृतं हुतम्। उदानमन्त्रेनाप्यायस्व।
 श्रद्धायां समाने निविश्यामृतं हुतम्। समानमन्त्रेनाप्या-
 यस्व॥९०॥

[७०]

॥ भोजनान्ते आत्मानुसन्धानमन्त्राः ॥

अङ्गुष्ठमात्रः पुरुषोऽङ्गुष्ठं च समाश्रितः। ईशः सर्वस्य जगतः
 प्रभुः प्रीणाति विश्वमुक्॥९१॥

[७१]

॥ अवयवस्वस्थता-प्रार्थनामन्त्रः ॥

वाङ्म आसन्। नसोः प्राणः। अक्षयोश्चक्षुः। कर्णयोः श्रोत्रम्।
 बाहुवोर्बलम्। ऊरुवोरोजः। अरिष्टा विश्वान्यङ्गानि तनूः।
 तनुवां मे सह नमस्ते अस्तु मा मां हिंसीः॥९२॥

[७२]

॥ इन्द्रसप्तर्षि-संवादमन्त्रः ॥

वयं सुपर्णा उपं सेदुरिन्द्रं प्रियमेधा ऋषयो नाधमानाः। अपं
ध्वान्तमूर्णुहि पूरि चक्षुर्मुमुग्ध्यस्मान्निधयेऽव ब्रह्मान्।

[७३]

॥ हृदयालम्भनमन्त्रः ॥

प्राणानां ग्रन्थिरसि रुद्रो मां विशान्तकः। तेनान्नेनाप्या-
यस्व॥९३॥

[७४]

॥ देवताप्राणनिरूपणमन्त्रः ॥

नमो रुद्राय विष्णवे मृत्युर्मे पाहि॥९४॥

[७५]

॥ अग्निस्तुतिमन्त्रः ॥

त्वमग्ने द्युभिस्त्वमाशुशुक्षणिस्त्वमद्भ्यस्त्वमश्मनस्परि। त्वं
वनैभ्यस्त्वमोषधीभ्यस्त्वं नृणां नृपते जायसे शुचिः॥९५॥

[७६]

॥ अभीष्टयाचनामन्त्राः ॥

शिवेन मे सन्तिष्ठस्व स्योनेन मे सन्तिष्ठस्व सुभूतेन
मे सन्तिष्ठस्व ब्रह्मवर्चसेन मे सन्तिष्ठस्व यज्ञस्यर्धिमनु

सन्तिष्ठस्वोपं ते यज्ञं नम उषं ते नम उषं ते नमः॥१६॥

[७७]

॥ परतत्त्व-निरूपणम् ॥

सत्यं परं परं सत्यं सत्येन न सुवर्गाल्लोकाच्च्यवन्ते
 कदाचन सतां हि सत्यं तस्मात्सत्ये रमन्ते । तप इति तपो
 नानशानात्परं यद्धि परं तपस्तदुर्ध्वं तदुर्ध्वं तस्मात्तपसि
 रमन्ते । दम इति नियतं ब्रह्मचारिणस्तस्माद्धमे रमन्ते ।
 शम इत्यरण्ये मुनयस्तस्माच्छमे रमन्ते । दानमिति सर्वाणि
 भूतानि प्रशंसन्ति दानान्नाति दुष्करं तस्माद्दाने रमन्ते
 । धर्म इति धर्मेण सर्वमिदं परिगृहीतं धर्मान्नाति दुष्करं
 तस्माद्धर्मे रमन्ते । प्रजन इति भूयांसस्तस्माद्भूयिष्ठाः
 प्रजायन्ते तस्माद्भूयिष्ठाः प्रजनने रमन्तेऽग्नयः । इत्याहुः
 तस्मादग्नयः आधातव्या अग्निहोत्रमित्याहुः तस्मादग्निहोत्रे
 रमन्ते । यज्ञ इति यज्ञो हि देवास्तस्माद्यज्ञे रमन्ते ।
 मानसमिति विद्वांसस्तस्माद्विद्वांस एव मानसे रमन्ते
 । न्यास इति ब्रह्मा ब्रह्मा हि परः परो हि ब्रह्मा तानि
 वा एतान्यवराणि परांसि न्यास एवात्यरेचयद्य एवं
 वेदेत्युपनिषत्॥१७॥

॥ ज्ञानसाधन-निरूपणम् ॥

प्राजापत्यो हारुणिः सुपर्णेयः प्रजापतिं पितरमुपससार किं भगवन्तः परमं वदन्तीति तस्मै प्रोवाच । सत्येन वायुरावाति सत्येनाऽऽदित्यो रोचते दिवि सत्यं वाचः प्रतिष्ठा सत्ये सर्वं प्रतिष्ठितं तस्मात्सत्यं परमं वदन्ति । तपसा देवा देवतामग्र आयन्तपसर्षयः सुवरन्वविन्दन् तपसा सपत्नान् प्रणुदामारातीस्तपसि सर्वं प्रतिष्ठितं तस्मात्तपः परमं वदन्ति । दमेन दान्ताः किल्बिषमवधून्वन्ति दमेन ब्रह्मचारिणः सुवरगच्छन्दमो भूतानां दुराधर्षं दमे सर्वं प्रतिष्ठितं तस्माद्धर्मः परमं वदन्ति । शमेन शान्ताः शिवमाचरन्ति शमेन नाकं मुनयोऽन्वविन्दच्छमो भूतानां दुराधर्षच्छमे सर्वं प्रतिष्ठितं तस्माच्छर्मः परमं वदन्ति । दानं यज्ञानां वरूथं दक्षिणा लोके दातारं सर्वभूतान्युपजीवन्ति दानेनारातीरपानुदन्त दानेन द्विषन्तो मित्रा भवन्ति दाने सर्वं प्रतिष्ठितं तस्माद्दानं परमं वदन्ति । धर्मो विश्वस्य जगतः प्रतिष्ठा लोके धर्मिष्ठं प्रजा उपसर्पन्ति धर्मेण पापमपनुदति धर्मे सर्वं प्रतिष्ठितं तस्माद्धर्मं परमं वदन्ति । प्रजननं वै

प्रतिष्ठा लोके साधु प्रजायास्तन्तुं तन्वानः पितॄणामनृणो
 भवन्ति तदेव तस्यानृणं तस्मात् प्रजननं परमं वदन्त्यग्नयो
 वै त्रयीं विद्या । देवयानः पन्थां गार्हपत्य ऋक्पृथिवी
 रथन्तरमन्वाहार्यपचनं यजुरन्तरिक्षं वामदेव्यमाहवनीयः
 सामं सुवर्गो लोको बृहत्तस्मादग्नीन्परमं वदन्त्यग्निहोत्रं
 सायं प्रातर्गृहाणां निष्कृतिः स्विष्टं सुहुतं यज्ञक्रतूनां
 प्रायणं सुवर्गस्य लोकस्य ज्योतिस्तस्मादग्निहोत्रं
 परमं वदन्ति । यज्ञ इति यज्ञेन हि देवा दिवं गता
 यज्ञेनासुरानपानुदन्त यज्ञेन द्विषन्तो मित्रा भवन्ति यज्ञे सर्वं
 प्रतिष्ठितं तस्माद्यज्ञं परमं वदन्ति । मानसं वै प्राजापत्यं
 पवित्रं मानसेन मनसा साधु पश्यति मानसा ऋषयः प्रजा
 असृजन्त मानसे सर्वं प्रतिष्ठितं तस्मान्मानसं परमं वदन्ति ।
 न्यास इत्याहुर्मनीषिणो ब्रह्माणं ब्रह्मा विश्वः कतमः स्वयम्भुः
 प्रजापतिः संवत्सर इति संवत्सरोऽसावादित्यो य एष
 आदित्ये पुरुषः स परमेष्ठी ब्रह्मात्मा । याभिरादित्यस्तपति
 रश्मिभिस्ताभिः पर्जन्यो वर्षति पर्जन्येनौषधिवनस्पतयः
 प्रजायन्त ओषधिवनस्पतिभिरन्नं भवत्यन्नेन प्राणाः प्राणैर्बलं
 बलेन तपस्तपसा श्रद्धा श्रद्धया मेधा मेधया मनीषा

मनीषया॑ मनो॑ मनसा॑ शान्तिः॑ शान्त्या॑ चित्तं॑ चित्तेन॑ स्मृतिः॑
 स्मृत्या॑ स्मारः॑ स्मारेण॑ विज्ञानं॑ विज्ञानेना॑ऽऽत्मानं॑ वेदयति॑
 तस्मादन्नं॑ ददन्त्सर्वा॑ण्येतानि॑ ददात्यन्नात् प्राणा॑ भवन्ति॑ ।
 भूतानां॑ प्राणैर्मनो॑ मनसश्च॑ विज्ञानं॑ विज्ञानादानन्दो॑ ब्रह्मयोनिः॑
 स वा ए॒ष पुरु॑षः पञ्चधा॑ पञ्चात्मा॑ येन॑ सर्वमिदं॑ प्रोतं॑
 पृथि॒वी चा॒न्तरि॑क्षं च॒ द्यौश्च॒ दिशश्चा॒वान्तर॑दिशाश्च॒ स वै
 सर्वमिदं॑ जग॒त्स च॒ भूतः॑ स भ॒व्यं जि॑ज्ञासकृत् ऋत॒जा
 रयि॑ष्ठा । श्रद्धा॑ सत्यो मह॑स्वान्त॒पसो॒ वरि॑ष्ठाद्वात्वा॑ तमे॒वं
 मनसा॑ हृदा च॒ भूयो॑ न मृत्युमुप॑याहि वि॒द्वान्तस्मा॑न्या॒समे॒षां
 तप॑सामतिरिक्तमाहु॑र्वसुर॒ण्वो वि॒भूर॑सि प्रा॒णे त्वम॑सि
 सन्धा॒ता । ब्रह्म॑न् त्वम॑सि विश्व॑धृत्तेजो॒दास्त्वम॑स्य॒ग्निर॑सि
 वर्चो॒दास्त्वम॑सि सूर्य॑स्य द्यु॒म्नोदा॑स्त्वम॑सि च॒न्द्रम॑स
 उप॒या॒मगृ॑हीतोऽसि ब्रह्म॑णे॒ त्वा । मह॑स॒ ओमि॒त्या॒त्मानं॑
 यु॒ञ्जीतै॒तद्वै म॑होप॒निष॑दं दे॒वानां॑ गुह्यं॒ य ए॒वं वेद॑ ब्रह्म॑णो
 महि॑मानमाप्नोति॒ तस्मा॑द्ब्रह्म॑णो महि॑मानमित्युप॒निष॑त् ॥ १८ ॥

[७९]

॥ ज्ञानयज्ञः ॥

तस्यै॒वं वि॒दुषो॑ य॒ज्ञस्या॑ऽऽत्मा यज॑मानः श्रद्धा॒

पत्नी शरीरमिध्ममुरो वेदिर्लोमानि बर्हिर्वेदः शिखा
हृदयं यूपः काम आज्यं मन्युः पशुस्तपोऽग्निर्दमः
शमयिता दक्षिणा वाग्धोता प्राण उद्गाता चक्षुरध्वर्युर्मनो
ब्रह्मा । श्रोत्रमग्नीद्यावद्धियते सा दीक्षा यदश्नाति
तद्धविर्यत्पिबति तदस्य सोमपानं यद्रमते तदुपसदो
यत्सश्चरत्युपविशत्युत्तिष्ठते च स प्रवर्ग्यो यन्मुखं
तदाहवनीयो या व्याहृतिराहुतिर्यदस्य । विज्ञानं तज्जुहोति
यत्सायं प्रातरन्ति तत्समिधं यत्प्रातर्मध्यं दिनं सायं च
तानि सर्वनानि ये अहोरात्रे ते दर्शपूर्णमासौ येऽर्धमासाश्च
मासाश्च ते चातुर्मास्यानि य ऋतवस्ते पशुबन्धा ये
संवत्सराश्च परिवत्सराश्च तेऽहर्गणाः सर्ववेदसं वा ।
एतत्सत्रं यन्मरणं तदेवभृथ एतद्वै जरामर्यमग्निहोत्रं
सत्रं य एवं विद्वानुदगयने प्रमीयते देवानामेव महिमानं
गत्वाऽऽदित्यस्य सायुज्यं गच्छत्यथ । यो दक्षिणे
प्रमीयते पितृणामेव महिमानं गत्वा चन्द्रमसः सायुज्यं
सलोकतामाप्नोत्येतौ वै सूर्याचन्द्रमसौ महिमानौ ब्राह्मणो
विद्वानभिजयति तस्माद्ब्रह्मणो महिमानमाप्नोति तस्माद्ब्रह्मणो
महिमानमित्युपनिषत् ॥ ११ ॥

[८०]

ॐ स॒ह ना॑ववतु। स॒ह नौ॑ भुनक्तु। स॒ह वी॒र्यं॑ क॒रवा॑वहै।
ते॒ज॒स्वि ना॒वधी॑तमस्तु॒ मा वि॑द्विषा॒वहै॑। ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒
शान्तिः॑॥

---

 generated on **March 29, 2024**

Downloaded from

 <http://stotrasamhita.github.io> | StotraSamhita | [Credits](#)